

การศึกษาท้องถิ่นและสร้างกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อน
เมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช

**Local Education and Creating a Mechanism for Cooperation Among Network
Partners to Drive The City of Learning About Cultural Heritage
Nakhon Si Thammarat**

จutiporn อัสวโสวรรณ, ประkob ใจมั่น,
ประวิทย์ เนื่องมัจฉา, จุฑามาศ ศุภพันธ์ และ ชนัยชนม์ คำศรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

**Jutiporn Assawasowan, Prakob Jaiman,
Prawit Nuengmatcha, Jutamas Supapan and Chanaichon Damsri**
Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: jutiporn_ass@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช 2) สร้างกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง จำนวน 65 คน คือ ผู้นำชุมชน ๑ ละ 5 คน รวม 55 คน นายกเทศมนตรีเทศบาลนครนครศรีธรรมราชและทีมบริหาร จำนวน 5 คน นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชและทีมบริหาร จำนวน 5 คน การวิจัยใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยมีขั้นตอนในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การสำรวจการศึกษาชุมชน และการสร้างกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย รวมทั้งรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น พื้นที่ในการศึกษาคือ เทศบาลนครนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองเก่า 4 ย่าน ข้อมูลที่ได้ประมวลวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่าท้องถิ่นนครศรีธรรมราชมีโบราณสถานโบราณวัตถุและศาสนสถานที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ คือ ย่านเมืองพระเวียง ได้แก่ วัดสวนหลวง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช วัดท้าวโคตร ย่านเมืองเก่า ได้แก่ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ศาลพระเสื้อเมือง ฐานพระสยาม ตลาดท่าชี กำแพงเมืองเก่า สระล้างดาบศรีปราชญ์ ย่านท่าวัง ได้แก่ กุฏิทรงไทยวัดวังตะวันตก ย่านท่าดิน ได้แก่ วัดใหญ่ชัยมงคล วัดประคู้พัฒนาราม วัดแจ้งวรวิหาร พิพิธภัณฑสถานเมือง ชุมชนเกิดการเรียนรู้เข้าใจที่มาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิปัญญา มีประโยชน์แก่คนรุ่นใหม่ เพราะได้สะท้อนรากเหง้าของชุมชน กลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้

* วันที่รับบทความ : 10 สิงหาคม 2567; วันแก้ไขบทความ 20 ตุลาคม 2567; วันตอบรับบทความ : 24 ตุลาคม 2567

ใช้กลไกบอวร คือบ้านหรือชุมชน เอกชน วัด และส่วนราชการ โดยวัดเป็นพื้นที่หลักในการเรียนรู้เนื่องจากมีบทบาทสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

คำสำคัญ: กลไกความร่วมมือ; ภาคิเครือข่าย; การขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้; มรดกทางวัฒนธรรม

Abstract

This research article aims to 1) Study the local cultural heritage of Nakhon Si Thammarat 2) Create a mechanism for cooperation among network partners to drive the city of cultural heritage learning. A purposively selected sample of 65 people was 5 community leaders per group, total 55 people. Mayor of Nakhon Si Thammarat Municipality and management team of 5 people. President of the Nakhon Si Thammarat Provincial Administrative Organization and his management team of 5 people. The research uses a qualitative research study format. through a participatory action research model. There are steps in building relationships with the community, surveys, community education. and creating a mechanism for cooperation among network partners. Including gathering information on local history and culture. The area of study is Nakhon Si Thammarat Municipality which is an area of 4 old cities. The data were analyzed for descriptive content analysis.

The research results found that The local area of Nakhon Si Thammarat has ancient sites, antiques and religious sites suitable for learning: Mueang Phra Wiang areas include: Wat Suan Luang, Nakhon Si Thammarat National Museum, Nakhon Si Thammarat College of Arts and Crafts, Thao Khot Temple. The old city area includes Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Phra Suea Mueang Shrine, Phra Siam Base, Tha Chi Market, old city wall Sriprachada Sword Washing Pool. Tha Wang area includes: Thai style cloister at Wat Wang Tawan Tok. Tha Tin area includes: Wat Yai Chai Mongkol, Wat Pradu Phatthanaram, Wat Chaeng Worawihan and city museum. The community learns and understands the origins of local history and wisdom. It is beneficial to the new generation because it reflects the roots of the community. The cooperation mechanism of network partners in driving the learning city uses the Bowon mechanism, which is home or community, private sector, temple, and government agency. The temple is the main learning area because it plays an important role in getting people in the community to participate.

Keywords: Cooperation mechanisms; network partners; driving the learning city; cultural heritage

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนชีวิตความเป็นมาของบรรพบุรุษและรากเหง้าแห่งชาติพันธุ์ เป็นสิ่งที่แสดงถึงความภาคภูมิใจร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนแสดงถึงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน (คทาเทพ พงศ์ทอง, 2561) มรดกทางวัฒนธรรมนครศรีธรรมราช เมืองแห่งความศรัทธาและศิลปกรรมนครศรีธรรมราช หรือที่คนท้องถิ่นเรียกกันว่า เมืองคอน เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพุทธศาสนา ที่มีร่องรอยให้เห็นมาตั้งแต่สมัยโบราณ ทำให้เมืองคอนเต็มไปด้วยวัดวาอารามที่สวยงาม และมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มากมาย การศึกษาข้อมูลท้องถิ่นเพื่อเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายอย่างยิ่ง การที่จะเข้าใจมรดกอันล้ำค่าของท้องถิ่นจึงต้องศึกษาข้อมูลท้องถิ่นเพื่อเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีหลายวิธีที่สามารถทำได้เพื่อสำรวจและเข้าใจมรดกอันล้ำค่า เช่นการพูดคุยกับคนในชุมชนที่มีประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือหัวหน้าหมู่บ้าน สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน กิจกรรมสำคัญและสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมโดยรับฟังเรื่องราวและความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างเปิดใจ และวัดวาอารามเป็นแหล่งรวมศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญ มีโบราณวัตถุ และจารึกที่บอกเล่าเรื่องราวในอดีต รวมถึงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นซึ่งรวบรวมวัตถุโบราณ เครื่องมือ เครื่องใช้ และเอกสารที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมกันของเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น ถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาข้อมูลในระดับท้องถิ่น เนื่องจากการทำงานร่วมกันของหลากหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จะช่วยสร้างพลังในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้นได้ การรวมพลังของภาคีเครือข่ายจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการจัดหาทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ บุคลากร สื่อการเรียนรู้ และอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีคุณภาพมากขึ้น การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเป็นการเปิดโอกาสให้เครือข่ายได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อชุมชนเอง เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ กระทำผ่านกลุ่มหรือองค์การ เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์และความต้องการในชุมชนของตน วัฒนธรรมยังเป็นวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนซึ่งแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พฤติกรรม ศิลปะ และอื่น ๆ เพราะวัฒนธรรมเป็นกระจกส่องพฤติกรรมของชุมชนได้ดีที่สุด และบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชนได้ดีที่สุด (ทองคำ ดวงชั้นเพ็ชรและ พระเดชขจร ขนติโร (ภูทิพย์), 2564)

ดังนั้นการสร้างกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายจะเป็นรากฐานสำคัญในการศึกษาท้องถิ่นที่เข้มแข็งและตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น การทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องจะช่วยให้การศึกษาข้อมูลท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทำให้ได้ข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งยังเรียนรู้

มากเท่าไร ก็จะมียิ่งเข้าใจและชื่นชมมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากขึ้นเท่านั้น การสร้างกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การทำงานร่วมกันจะช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเมืองเก่านครศรีธรรมราช
2. เพื่อสร้างกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรผู้ให้ข้อมูลในการดำเนินการวิจัย การศึกษาท้องถิ่นและพัฒนากลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช จำนวน 202 คน คือ คณะกรรมการชุมชน 11 ชุมชน ๆ ละ 15 คน รวม 165 คน คณะกรรมการบริหารเทศบาลนครนครศรีธรรมราช จำนวน 22 คน คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 15 คน

กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากประชากรจำนวน 65 คน คือผู้นำชุมชน จาก 11 ชุมชน ชุมชนละ 5 คน รวม 55 คน นายกเทศมนตรีเทศบาลนครนครศรีธรรมราชและทีมบริหาร จำนวน 5 คน นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชและทีมบริหาร จำนวน 5 คน กลุ่มตัวอย่างผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ Certificate Number: COA.1-019/2020 รหัสโครงการ CE. 63-031-1-2 รับรองเมื่อวันที่ 6 เดือนกรกฎาคม 2565

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสาร รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เอกสาร ศึกษาบริบทชุมชน วิเคราะห์เนื้อหา นำมาสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยข้อคำถามในการสัมภาษณ์ จำนวน 10 ข้อ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อคำถาม ได้ค่า IOC เท่ากับ 1.00 และมองชุมชนตามเครื่องมือการใช้เครื่องมือการศึกษาชุมชน (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2545) ดังนี้

2.1.1 แผนที่เดินดิน

1) เริ่มจากการนำแผนที่ชุมชนที่มีอยู่แล้วมาประกอบ ลงข้อมูลพื้นฐานในแผนที่ ได้แก่ สถานที่สำคัญ

2) ลงพื้นที่เดินสำรวจ พูดคุย สัมภาษณ์และสังเกต

3) เขียนอธิบายเพิ่มเติมรายละเอียดทางกายภาพของบ้านเรือน โดยโยงเข้ากับตำแหน่งในแผนที่

2.1.2 โครงสร้างองค์กรชุมชน

1) รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์หรือสังเกตปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เช่น มีอาชีพอะไรบ้าง มีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ หรือไม่ ความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น คนเฒ่าคนแก่ ลักษณะร่วมทางศาสนา ใครเป็นผู้นำหรือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ความสัมพันธ์ทางการเมือง เช่น โครงสร้างการปกครองท้องถิ่น

2) ทำแผนผัง โดยเริ่มจากผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน ทั้งทางการเมืองและไม่ใช่ทางการเมือง เขียนสัญลักษณ์ตัวบุคคลแทนผู้นำ จากนั้นระบุตัวบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้นำ เขียนสัญลักษณ์ตัวบุคคลแทนผู้ใกล้ชิดทุกคน จากนั้นโยงเส้นเชื่อมระหว่างบุคคลแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีอยู่

2.1.3 ปฏิทินชุมชน

1) จำแนกกิจกรรมเพื่อเป็นปฏิทินชุมชน 2 ลักษณะ คือ ปฏิทินด้านเศรษฐกิจ และปฏิทินด้านวัฒนธรรม

2. รวบรวมข้อมูลด้านอาชีพ เช่น อาชีพของคนในชุมชน

3) สอบถามข้อมูลกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรม เช่น งานบุญตามประเพณีต่าง ๆ

2.1.4 ประวัติศาสตร์ชุมชน

1) สอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น เริ่มจากหาผู้อาวุโส คนเฒ่าคนแก่ พระหรือนักบวช ผู้นำชุมชน

2) เรียบเรียงเป็นบทความพรรณนา หรือเขียนเป็น timeline ด้วยสัญลักษณ์

2.1.5 ประวัติชีวิต

1) ศึกษาและสัมภาษณ์เรื่องราวของบุคคล ข้อมูลประวัติชีวิตบอกแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า สะท้อนคุณสมบัติ บุคลิกภาพ นิสัย

1.2 รูปแบบการพัฒนาไกลไกลความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม มีการดำเนินงานดังนี้

2.2.1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ในการสร้างกลไกความร่วมมือในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม

2.2.2 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เกี่ยวกับการสร้างกลไกความร่วมมือในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม

2.2.3 สังเกตจากบริบทพื้นที่ เช่น วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

2.2.4 ออกแบบกลไกโดยยกร่างกลไกความร่วมมือในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้
มรดกทางวัฒนธรรม

2.2.5 นำกลไกการยกร่างเข้าที่ประชุมของชุดโครงการวิจัยเพื่อตรวจสอบและปรับปรุง
แก้ไข

2.2.6 ทำการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน โดยมีความสอดคล้องของค่า IOC
เท่ากับ 1.00

2.2.7 นำกลไกการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมที่ผ่านการตรวจสอบ
จากผู้ทรงคุณวุฒิ มาทำงานแบบคู่ขนาน (วสันต์ เหลืองประภัสร์, 2565) เพื่อให้เกิดการพัฒนา
กลไกการจัดการ
เชิงพื้นที่

3. กระบวนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลในตามขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย โดยใช้
การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย

3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่เดินสำรวจ พูดคุย สัมภาษณ์ และสังเกตชุมชนทั้ง 11
ชุมชน

3.2 เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) และจากการประชุมกลุ่ม
ย่อย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการศึกษาท้องถิ่นและสร้างกลไก
ความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราชและ
โดยการทบทวนข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย และการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล
เบื้องต้น การสัมภาษณ์ จากนั้น สรุปข้อมูลด้วยการสังเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งจะเรียบ
เรียงข้อมูลตามประเด็น ข้อมูลที่ได้มาจัดเป็นหมวดหมู่

ขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

กระบวนการที่ 1 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Socialization) S : Tacit to Tacit ซึ่งอธิบาย
ความสัมพันธ์ทางสังคมในการส่งต่อระหว่างความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) ด้วยกัน เป็นการแบ่งปัน
ประสบการณ์แบบเผชิญหน้าระหว่างผู้รู้ ได้แก่ การประชุม การระดมสมอง ที่มาจากความรู้ การเรียนรู้ และ
ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เฉพาะเรื่อง เฉพาะพื้นที่ แล้วนำมาแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสภาพแวดล้อม
เดียวกัน ที่มีใช่เป็นเพียงการอ่านหนังสือ คู่มือ หรือตำรา

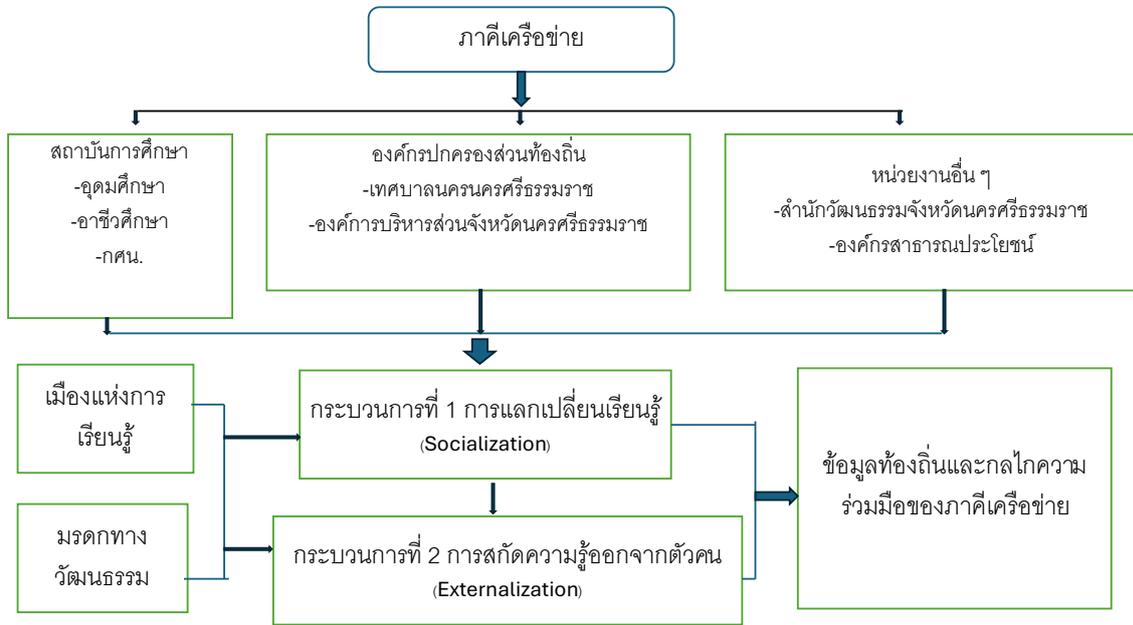
ดังนั้นพื้นที่เมืองเก่าของการศึกษาท้องถิ่นและพัฒนากลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายใน
การขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช นักวิจัยจัดให้มีการประชุม เพื่อให้ได้
ซึ่งข้อมูลท้องถิ่นและพัฒนากลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทาง
วัฒนธรรม นครศรีธรรมราช และกระบวนการที่ทำให้เกิดการยกระดับกลไกความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่าย

ต่างๆ ไปสู่การผลักดันให้เกิดการร่วมลงทุนของหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยการระดมสมองของผู้นำชุมชนสมาชิกในชุมชนและภาคีเครือข่ายเพื่อให้ได้ข้อมูลของพื้นที่เมืองเก่า ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติชีวิต/บุคคลต้นแบบ และกลไกในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้พื้นที่การเรียนรู้ย่านเมืองเก่า โครงสร้างองค์กรชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน

กระบวนการที่ 2 การสกัดความรู้ออกจากตัวคน (Externalization) E : Tacit to Explicit อธิบายความสัมพันธ์กับภายนอกในการส่งต่อระหว่างความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) กับความรู้ชัดแจ้ง (Explicit knowledge) เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่ถูกฝังอยู่ในความรู้ฝังลึกให้สื่อสารออกไปภายนอก แผนที่เดินดิน ปฏิทินชุมชน เอกสารที่สนับสนุนให้เกิดการสื่อสารระหว่างผู้เรียนรู้ด้วยกันที่เข้าใจได้ง่าย ซึ่งความรู้ฝังลึกจะถูกพัฒนาให้แตกผลึกและถูกกลั่นกรอง แล้วนำไปสู่การแบ่งปัน เปลี่ยนเป็นฐานความรู้ใหม่ที่ถูกนำไปใช้สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ในกระบวนการใหม่

ในพื้นที่เมืองเก่า คณะผู้วิจัยรวบรวม สังเคราะห์ข้อมูลเป็นองค์ความรู้มรดกทางวัฒนธรรมตามอัตลักษณ์ของท้องถิ่นสื่อสารออกไปภายนอก โดยการนำเสนอในเวทีวิชาการและจัดทำเป็นเอกสารความรู้ทำแผนที่เดินดิน ปฏิทินชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาท้องถิ่นและสร้างกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ มรดกทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช โดยใช้พื้นที่เมืองเก่านครศรีธรรมราช 4 ย่าน 11 ชุมชน คือ 1) ย่านเมืองพระเวียง ประกอบด้วย ชุมชนท้าวโคตร ชุมชนเพชรจริก ชุมชนหอไตร 2) ย่านเมืองเก่าประกอบด้วย ชุมชนหน้าพระธาตุ ชุมชนสวนปาน ชุมชนหลังวัดพระมหาธาตุ ชุมชนตลาดท่าม้า ชุมชนศรีธรรมโศก 3) ย่านท่าวัง ประกอบด้วยชุมชนตลาดยาว 4) ย่านท่าตีน ประกอบด้วย ชุมชนป่าโล่ง ชุมชนดอนไพร

พื้นที่ทั้ง 4 ย่านนี้รวมเรียกว่าพื้นที่เมืองเก่านครศรีธรรมราช ซึ่งมีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เมืองนครศรีธรรมราชมีลักษณะแคบยาวเป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากนครศรีธรรมราชตั้งอยู่บนที่ราบสันทรายและขยายเมืองตามสันทรายมาตั้งแต่อดีต เมืองจึงมีลักษณะตามสันทรายไปด้วย (สถาบันอาศรมศิลป์, 2562 : 3-10) โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานที่สำคัญปัจจุบันจะอยู่บนถนนราชดำเนิน

1. ข้อมูลท้องถิ่นเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช

1.1 แผนที่เดินดินเมืองเก่านครศรีธรรมราช

แผนที่เดินดินเมืองเก่านครศรีธรรมราชจากย่านพระเวียงถึงย่านท่าตีน ดังรูปที่ 2

ด้านประเพณี

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.	พ.ค.	มิ.	ก.	ส.	ก.	ต.	พ.ย.	ธ.
	.	.	.	ย	.	ย	ค	ค	ย	ค		ค
ให้ทานไฟ	↔											
วันมาฆบูชา			↔									
วันสงกรานต์				↔								
วันวิสาขบูชา					↔							
วันอาสาฬหบูชา							↔↔					
วันเข้าพรรษา							↔↔					
วันสารทเดือนสิบ									↔			
วันชักพระ										↔		
วันลอยกระทง											↔	
ตักบาตรตลาดท่าชี	←											→
ให้ทานไฟ	↔											
วันมาฆบูชา			↔									
บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน				↔								
วันสงกรานต์				↔								
สร่งน้ำพระ, ก่อเจดีย์ทราย				↔								
วันวิสาขบูชา กวนข้าวยาโค					↔							
วันอาสาฬหบูชา							↔↔					
วันเข้าพรรษา สวดมนต์/ฟังธรรม- ตลอดพรรษา							←↔					
วันสารทเดือนสิบ ยกหมรับ									↔			

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
วันชักพระ ทำบุญ ออกพรรษา/ตักบาตร เทโวโรหณะ											➔	
วันลอยกระทง											↔	
ตักบาตรเดือนเกิด ตลาดนัดวัฒนธรรม (วันอาทิตย์สุดท้ายของ เดือน)	←											→

1.5 ประวัติศาสตร์เมืองเก่านครศรีธรรมราช

1) ท้องถิ่นมรดกทางวัฒนธรรมนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่เมืองเก่า ซึ่งเมืองเก่า หมายถึง เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นมีคุณค่าทางทางศิลปโบราณคดี หรือประวัติศาสตร์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติ พื้นที่เมืองแห่งการเรียนรู้ครั้งนี้คือ เทศบาลนคร นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่การเรียนรู้เมืองเก่า 4 ย่าน แต่ละย่านมีมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ดังนี้

1.1) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้

1.1.1) ย่านเมืองพระเวียง มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่จับต้องได้ที่ควรเรียนรู้ และ สถานที่ที่สามารถเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้แก่

1.1.1.1) วัดสวนหลวง ตั้งอยู่ถนนราชดำเนิน มีวิหารซึ่งผนังตกแต่งด้วยปูนปั้นแบบ นูนต่ำ อุโบสถมีการตกแต่งด้วยประติมากรรมปูนปั้นภาพพระพุทธรูป 5 พระองค์ มีพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ทรงเครื่อง สำริด ศิลปะอยุธยา มีพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าลาวทอง เป็นพระศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองนครศรีธรรมราช วัดสวนหลวงเคยเป็นสถานที่ที่กษัตริย์ใช้ทำพิธีปลุกเสกวัตถุ มงคล เพื่อแจกจ่ายทหารในราชการสงคราม

1.1.1.2) วัดท้าวโคตร มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานที่สำคัญคือ ซากเจดีย์โบราณ สูงประมาณ 11 เมตร ฐานเจดีย์มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เจดีย์สร้างด้วยอิฐและดินเหนียวและหินปะการังบางส่วน เจดีย์วัดท้าวโคตรใช้อิฐเป็นโครงสร้างหลัก และใช้ดินเหนียวเป็นส่วนยึด ในพระอุโบสถของวัด มีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยเป็นองค์พระประธาน ภายในมีเป็นภาพจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เขียนลงบนไม้กระดานคอสอง เป็นภาพเขียนสีฝุ่น มีขนาดภาพกว้าง 37 เซนติเมตร ยาว 56

เซนติเมตร ประดับไว้ที่เสายาวข้างละ 5 ต้น ด้านซ้ายและด้านขวา ของด้านหน้าพระประธานในอุโบสถ สูงจากพื้นประมาณ 3 เมตร เป็นภาพพุทธประวัติและทศชาติก จำนวน 40 ภาพ

1.1.1.3) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช เป็นแหล่งเรียนรู้โบราณวัตถุ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง นอกจากนี้ยัง จัดแสดงโบราณวัตถุทุกยุคทุกสมัยที่พบในประเทศไทย เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบกับโบราณวัตถุที่พบใน จังหวัดนครศรีธรรมราช และยังมี การจัดแสดงห้องภูมิปัญญาท้องถิ่นนครศรีธรรมราช แสดงวิถีชีวิตของคน นครศรีธรรมราชตั้งแต่เกิด ศึกษาเล่าเรียน อุปสมบท แต่งงาน และมีสาระเกี่ยวกับการสร้างหลักปักฐาน สร้าง บ้านเรือนเครื่องผูกและเครื่องสับ เครื่องใช้ในการทำมาหากิน ได้แก่ เครื่องมือในการเกษตร การทำสวน ทำนา ทำไร่ การรักษาพยาบาลและการทำศพรวมทั้งให้ความรู้ในเรื่องการละเล่นพื้นบ้าน เช่น มโนราห์ หนังตะลุง เพลงบอก และกอลอ และการจัดแสดงกลางแจ้งเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ในรัฐตามพรลิงค์

1.1.1.4) วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งเรียนรู้งาน ศิลปหัตถกรรมรูปพรรณ เครื่องถม และเครื่องประดับ โดยเฉพาะการทำหวนะโมซึ่งเป็นเครื่องรางของขลังของ มงคล มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนครฯ รู้จักกันดี โดยเชื่อว่ามีพุทธคุณครอบจักรวาล ทั้งด้านเมตตามหานิยม โชคลาภ และป้องกันภัยแคล้วคลาด และงานช่างฝีมือหัตถกรรมคุณโลหะ

1.1.2) ย่านเมืองเก่า มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่จับต้องได้ที่ควรเรียนรู้ และสถานที่ที่สามารถเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้แก่

1.1.2.1) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นปูชนียสถานสำคัญ ซึ่งมี “พระบรมธาตุเจดีย์” เป็นศูนย์รวมความเลื่อมใสศรัทธา ของพุทธศาสนิกชนทั้งในจังหวัดภาคใต้และรัฐตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย (ปัจจุบัน) รวมทั้ง พุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ สถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างภายในเขตพระอารามล้วนประดิษฐ์ตกแต่งอย่าง วิจิตร พระบรมธาตุเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงระฆังลังกา ความสูง 37 วา (55.99 เมตร) เฉพาะบัวทรงสูงถึงปลียอด 6.80 เมตร ใช้ทองคำหุ้มโดยรอบที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากสถาปัตยกรรมสำคัญในสมัยโปลोनารูวะ โดยเฉพาะสถาปัตยกรรม (Kirivehera) ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมของคณะสงฆ์ฝ่ายคามวาสีและสถาปัตยกรรมพุกีรี (Udumbaragiri) ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมของคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี สิ่งนี้สะท้อนถึงคติของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้อย่างเป็นรูปธรรมที่สุด และกลายเป็นต้นแบบสำคัญให้แก่เจดีย์องค์อื่น ๆ ในคาบสมุทรมลายู (ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, 2561)

1.1.2.2) วัดสวนปาน อยู่ใกล้สามแยกหอนาฬิกา ถนนศรีธรรมโศก เดิมวัดสวนปาน เป็นส่วนหนึ่งของบริเวณวังกษัตริย์ หรือเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช และเป็นโรงเลี้ยงช้าง สถานที่สำคัญ คือ ศาลาการเปรียญ และอุโบสถ ศาลาการเปรียญซึ่งภายในมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่วัด มีชื่อเรียกว่า "พระหมัด" เป็นพระพุทธรูปสำริดปางประทับยืน โดยรอบองค์พระพุทธรูปมีทองคำเปลวปิดทับซ้อนกันชั้นแล้วชั้นเล่า แสดงให้เห็นพลังศรัทธาของเหล่าชาวพุทธศาสนิกชน ส่วนอุโบสถ เป็นศาสนสถานที่มีจิตรกรรมงดงามมาก ภายในมี

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพพุทธประวัติและภาพประวัติเรื่องราวแสดงถึงความเป็นอยู่ของชาวเมือง นครศรีธรรมราชในสมัยนั้นรวมอยู่ด้วย โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 พระองค์เคยเสด็จประทับที่วัดนี้ด้วย

1.1.2.3) ศาลพระเสื้อเมือง เชื่อว่าเป็นเทวดาผู้คุ้มครองบ้านเมือง มีหน้าที่ในการป้องกันมิให้ภัยอันตรายเกิดแก่บ้านเมือง รวมถึงให้ความสงบสุขแก่คนในเมือง แต่เดิมสันนิษฐานเป็นสอง กระแส กระแสแรก ว่าเคยเป็นศาลหลักเมืองของนครศรีธรรมราชในสมัยโบราณ กระแสที่สอง ว่าเคยเป็นศาลา เปลื้องเครื่องทรงของเจ้าพระยาทำวมหากษัตริย์ที่จะมาสักการบูชาพระบรมธาตุ

1.1.2.4) ฐานพระสยาม โบราณสถานฐานพระสยาม" ตั้งอยู่ริมถนนท่าชี เป็นศาสนสถานเนื่องในศาสนาฮินดู ที่นับถือ "พระศิวะ" เป็นเทพเจ้าสูงสุด ภายในอาคารเป็นที่ประดิษฐานศิวลึงค์ตั้งบนฐานโยนี

1.1.2.5) ตลาดท่าชี ถนนตัดบาตร ถนนสายบุญของพุทธศาสนิกชน

1.1.2.6) กำแพงเมืองเก่านครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ริมคลองหน้าเมือง สร้างขึ้นตั้งแต่ สมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช กษัตริย์แห่งนครศรีธรรมราช มีลักษณะเป็นกำแพงดินล้อมรอบด้วยคูน้ำ ออกแบบเป็นกำแพงเมืองตามแบบชาโต มีลักษณะเป็นกำแพงก่ออิฐทับบนคันดินเดิม มีใบเสมาด้านหน้า กำแพงเพื่อบังทางปืนไฟ หลังใบเสมาเป็นเชิงเทิน มีทางเดินบนกำแพง มีป้อมฝั่งสี่เหลี่ยม ลักษณะกำแพงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านกว้างประมาณ 500 เมตร ด้านยาวประมาณ 2,200 เมตร คูเมืองด้านทิศเหนือเป็นลำน้ำธรรมชาติ (เรียกว่าคลองหน้าเมือง) คูเมืองด้านทิศใต้เป็นลำน้ำธรรมชาติ (เรียกว่าคลองป่าเหล่า) และคูเมืองด้านทิศตะวันตกเป็นลำน้ำธรรมชาติเช่นกัน (เรียกว่าคลองท้ายวัง) กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ.2479 (นครศรีธรรมราช, 2562)

1.1.2.7) สระล้างดาบศรีปราชญ์ สระน้ำเก่าแก่ เชื่อว่าเป็นสระที่ใช้ล้างดาบเล่มที่ใช้ ประหารศรีปราชญ์ซึ่งเป็นกวีเอกสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่มีความผิดจึงถูกเนรเทศมายังเมือง นครศรีธรรมราช เมื่อศรีปราชญ์ทำความผิดอีกครั้งหนึ่ง พระยานนครศรีธรรมราชจึงได้สั่งประหารชีวิต ปัจจุบัน สระล้างดาบศรีปราชญ์ ได้รับการปรับปรุงใหม่ อยู่ในโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช

1.1.3) ย่านท่าวัง มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่จับต้องได้ที่ควรเรียนรู้ และสถานที่ที่สามารถเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้แก่

1.1.3.1) วัดวังตะวันตก นับเป็นสถานที่สำคัญและยังปรากฏร่องรอยทาง ประวัติศาสตร์สำคัญของเมืองนคร ฯ 7 สถานที่สำคัญในวัดวัง ได้แก่ หมุกุฎิทรงไทย หอพระครูกาชาด หอไตร อินทสุวรรณ ศาลาการเปรียญประโชติศาสนกิจ อุโบสถเก่า หอระฆัง พระอุโบสถใหม่ โดยเฉพาะหมุกุฎิทรงไทย (หรือกุฎิร้อยปี) แห่งวัดวังตะวันตก เป็นเรือนไม้ทรงไทยแบบปักใต้โบราณ เรือนไม้ฝาประกนแบบภาคใต้เครื่อง สับ 3 หลัง มีหลังคาจั่ว แต่ละหลังเชื่อมต่อกัน บานประตู หน้าต่าง ช่องลม ประดับด้วยลวดลายที่เป็น

เอกลักษณ์ของเมืองนคร ทรงคุณค่าด้วยลวดลายฉลุและรายละเอียดที่งดงาม ภูมิเหล่านี้สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้คัดเลือกให้เป็นอาคารอนุรักษ์ดีเด่นประเภทปูชนียสถานและวัดวาอาราม กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2536

1.1.4) ย่านท่าดิน มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่จับต้องได้ที่ควรเรียนรู้ และสถานที่ที่สามารถเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้แก่

1.1.4.1) วัดใหญ่ชัยมงคล มีพระองค์สำคัญประจำวัด คือ พระสมณโคดม องค์ปฐมหรือ หลวงพ่อใหญ่ ประดิษฐานอยู่ในศาลาหน้าอุโบสถ มีลักษณะเป็นปูนปั้นปิดทองมีพระพักตร์และพระเศียรเป็นรูปแบบอินเดีย ขนาดหน้าตักกว้าง 4.30 เมตร สูง 4.30 เมตร โดยพุทธศาสนิกชนที่มากกราบไหว้จะพบเจอความยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง

1.1.4.2) วัดประดู่พัฒนาราม ถือเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญยิ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากเป็นสถานที่บรรจุอัฐิของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชลักษณะของ “แก่งพระเจ้าตาก” หรือ ตึกเจ้าตาก ตั้งอยู่ตรงหน้าอุโบสถ อาคารทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังก่ออิฐ ลักษณะศิลปะจีน ภายในแก่งพระเจ้าตาก มีบัว คือ เจดีย์ ขนาดย่อม 1 องค์ส่วนยอดเป็นรูปทรงดอกบัวตูม สร้างเป็นบัว 3 ชั้น สูงประมาณ 2 เมตร ก่อด้วยอิฐถือปูนประดับลวดลายด้วยกระจกลี (ลักษณะ ทีวีตลิ่งสิริกุล, 2549)

1.1.4.3) วัดแจ้ง สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของวัดแจ้ง คือ ” ตึกกษัตริย์ ” อยู่ในบริเวณวัดแจ้ง เจดีย์องค์ตะวันตกมีลักษณะเป็นยอดเรียวยแหลม ฝีมือช่างนครโดยแท้ ประณีตสวยงามมาก เป็นที่บรรจุอัฐิของ “กษัตริย์นคร” คือพระเจ้าขัติยราชนิคม สมมตมโหศวรรย์ (เจ้านครหนู) ส่วนเจดีย์อีกองค์หนึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเคียงคู่กัน เป็นที่บรรจุอัฐิของ “หม่อมทองเหนียว” บุตรีของจีนปาด เศรษฐีของเมืองนครศรีธรรมราช ภริยาของเจ้านครหนู ยอดเจดีย์เป็นรูปดอกบัวมีสีสันและความประณีตตระการตา เจดีย์คู่นี้สร้างไว้โดยเจ้าพระยานคร (พัฒน์) และคุณหญิงชุ่ม เมื่อประมาณ พ.ศ. 2440 (คลังสารสนเทศท้องถิ่น, 2565)

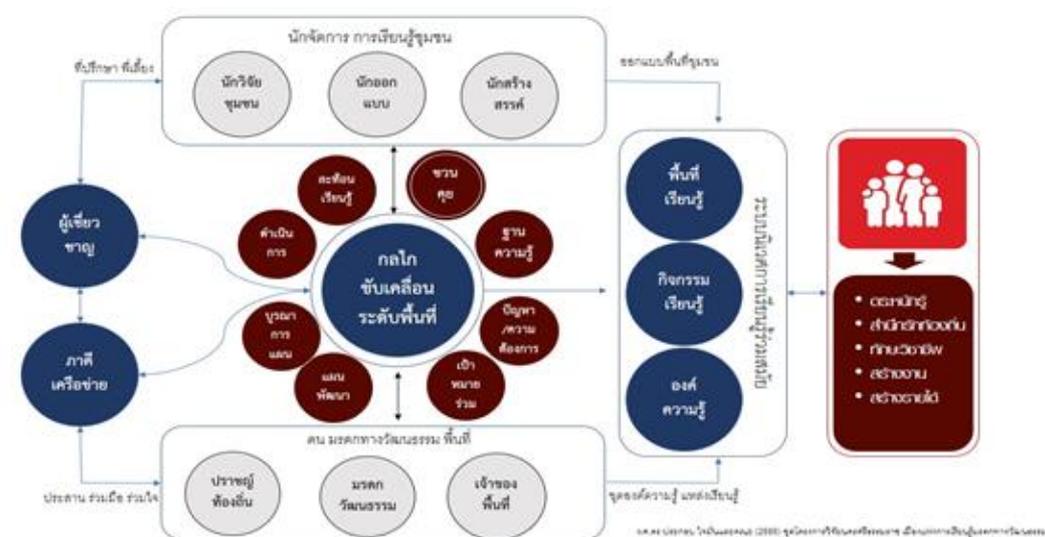
1.1.4.4) พิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ ณ อาคารวิโรไทยในบริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 (ทุ่งท่าลาด) จัดสร้างเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราช ในรูปนิทรรศการถาวร ภายในอาคารนี้แสดงหุ่นจำลองว่าด้วยชุมชนนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ บอกเล่าเรื่องราวของบรรพบุรุษชาวนครผู้ก่อตั้งเมืองท่าและสถานีการค้า รวมทั้งผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช ได้แก่ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช พระเจ้าจันทระภาณุ พระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราช (ม่วง รัตนธเชทร) พระครูเทพมุนีศรีสุวรรณอุปถัมภ์ (ปาน) พระครูพิศิษฐอรธการ (พ่อท่านคล้าย) นำเสนอด้วยวิทยาการเทคโนโลยีการจัดแสดงแบบสมัยใหม่ และขยายพื้นที่จัดแสดงไปยังอาคารประกอบอีกสองหลัง ให้ความรู้เรื่อง เหตุการณ์สำคัญของเมือง ที่ผ่านการบอกเล่าและความทรงจำของชาวนครในอดีต เช่น เหตุการณ์ค้าขายกับชาวต่างชาติ เหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นบุกเมืองนคร 8 ธันวาคม 2484 เหตุการณ์มหาพายุภัยปี 2505 พระราชกรณียกิจการสร้าง

บ้านศรีธรรมราชของล้านเกล้า ฯ รัชกาลที่ 9 ตลอดถึงเรื่องเล่าจตุคามรามเทพ ซึ่งเป็นวัตถุมงคลที่โด่งดังทั่วประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2548

1.2) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้แบ่งได้เป็น 5 กลุ่ม คือ มรดกวัฒนธรรมด้านอาหาร อาหารและขนมพื้นเมือง ได้แก่ แกงคั่วกลิ้ง ขนมกวนขาว หมี่กรอบ ขนมพอง ขนมลา ขนมต้มใบกระพ้อ ด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ได้แก่ ผ้ายกเมืองนคร ผ้าบาติก ผ้ามัดย้อม ด้านดนตรีและศิลปะการแสดง ได้แก่ รำโนราห์ ด้านหัตถกรรม ได้แก่ เครื่องถมเมืองนคร การแกะสลักคุณ การแกะหนังตะลุง การร้อยลูกปัดมโนราห์ และด้านวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และธรรมเนียมท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ ประเพณีลากพระ ประเพณีให้ทานไฟ

2. กลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ในการสร้างกลไกความร่วมมือในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) สังกัดจากบริบทพื้นที่ เช่น วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม คณะนักวิจัยจึงได้สร้างกลไกความกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ดังรูป

รูปที่ 4 กลไกการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม
 ที่มา: คณะนักวิจัย (2565)

คณะนักวิจัยลงพื้นที่ชุมชนตามย่านต่าง ๆ เพื่อชวนผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่คุยบริบทต่าง ๆ ของชุมชนรวมถึงอาชีพของชุมชนที่เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น และจัดการประชุมปฏิบัติการการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมสร้างคุณค่าร่วม ร่วมยกระดับนิเวศการเรียนรู้และเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช นายอภิรักษ์นทร์ เผือกม่วง เป็นประธานเปิดการประชุม ณ ศาลาร้อยปี วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ศึกษาฐานความรู้ในส่วนของมรดกที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ บอกเล่าปัญหาความต้องการโดยแบ่งกลุ่มชุมชนนำเสนอพบว่าชุมชนต้องการให้มีตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้า ตั้งเป้าหมายร่วมพบว่าควรจัดให้มีตลาดซึ่งเดิมเคยมีตลาดหน้าวัดพระมหาธาตุในทุกวันเสาร์ เมื่อตลาดถูกยกเลิกไปจึงทำให้ขาดรายได้ ชุมชนจึงร่วมกันวางแผนในการจัดตลาดนัดวัฒนธรรมซึ่งไม่ควรจัดในทุกชุมชน วางแผนพัฒนา บูรณาการแผน ดำเนินการตามแผน และสะท้อนการเรียนรู้ จัดระบบนิเวศการเรียนรู้ร่วมสมัย โดยมีวัดซึ่งเจ้าอาวาสจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน

จากการลงพื้นที่จึงเห็นได้ว่า กลไกในการขับเคลื่อนเมืองให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ เป็นกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการประสานความร่วมมือร่วมใจของปราชญ์ท้องถิ่น เจ้าของพื้นที่มรดกวัฒนธรรมโดยใช้กลไกบวร บ คือบ้านหรือชุมชน เป็นเจ้าของพื้นที่ในชุมชนพื้นที่เมืองเก่าที่มีความกระตือรือร้นที่จะมาร่วมกันเพื่อพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน บุคคลในชุมชนบางชุมชนมีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรมมีทั้งชาวบ้านที่เป็นมุสลิมและพุทธศาสนิกชนแต่ชุมชนสามารถร่วมกันทำงานได้อย่างมีความสุข อกคือเอกชน เป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นผู้มีความรู้ความสามารถใช้องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมมาประกอบอาชีพ เช่น การแกะหนังตะลุงของนายทวี คงบุรี ว คือวัด เป็นพื้นที่สาธารณะกิจกรรมของวัดจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้จึงใช้วัดเนื่องจากเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจกรรมและเจ้าอาวาสเป็นบุคลากรหลักในการเป็นศูนย์รวมของจิตใจศูนย์รวมของกิจกรรมต่าง ๆ บนฐานของความศรัทธา ร คือส่วนราชการในการวิจัยครั้งนี้ส่วนราชการที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราวของจังหวัดนครศรีธรรมราช รวมทั้งเป็นวิทยากรในการบรรยายเล่าเรื่องเมืองนคร เป็นคณะกรรมการตัดสินกิจกรรมการแข่งขันของเยาวชน วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งเรียนรู้งานศิลปหัตถกรรม รูปพรรณ เครื่องถม และเครื่องประดับ โดยเฉพาะการทำหัตถ์โมซึ่งเป็นเครื่องรางของขลังของมงคล มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนครฯ รู้จักกันดี โดยเชื่อว่ามีพุทธคุณครอบจักรวาล ทั้งด้านเมตตามหานิยม โชคลาภ และป้องกันภัยแคล้วคลาด และงานช่างฝีมือหัตถกรรมดินโลหะ และเป็นวิทยากรให้กับผู้ที่สนใจได้ปฏิบัติวิธีการแกะหนังตะลุงและการตอกสลักดิน วิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช เป็นวิทยากรในการจัดกิจกรรมการทำขนมลา การประดิษฐ์งานจากใบตองและส่งนักศึกษาเข้าร่วมจำหน่ายสินค้าพื้นถิ่นในกิจกรรมตลาดนัดวัฒนธรรม และจังหวัดโดยผู้ว่าราชการจังหวัดและเทศบาลนครนครศรีธรรมราชเป็นผู้ผลักดันในการขับเคลื่อนย่านเมืองเก่าเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาท้องถิ่นและพัฒนาภูมิภาคความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช โดยใช้พื้นที่เมืองแก่นครศรีธรรมราช 4 ย่าน 11 ชุมชน สามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองเก่าแก่ การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมีประโยชน์แก่คนรุ่นใหม่เป็นอย่างมากเพราะได้สะท้อนรากเหง้าของชุมชน ผู้คนและสังคมเมืองของเราในอดีต มีสำนึกในเรื่องราวอดีตของตัวเอง ของบ้านเมืองตัวเอง ถ้าเรารู้เรื่องอดีตของเรามากเท่าไร เราก็เดินไปข้างหน้าได้มากเท่านั้น เหมือนการนำวนอุทยานหลังมามากเท่าไร จะยิ่งพุ่งไปข้างหน้ามากยิ่งขึ้น องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนท้องถิ่นนครศรีธรรมราชซึ่งมีโบราณสถานโบราณวัตถุเก่าแก่มากมาย นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญ งานวิจัยนี้ใช้กลไกในการขับเคลื่อนเมืองให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ เป็นกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการประสานความร่วมมือร่วมใจของปราชญ์ท้องถิ่น เจ้าของพื้นที่มรดกวัฒนธรรม โดยใช้กลไกบวร บ คือบ้านหรือชุมชน อ คือเอกชน ว คือวัด ร คือส่วนราชการ ขวนผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่คุยบริบทต่าง ๆ ของชุมชนรวมถึงอาชีพของชุมชนที่เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น และจัดการประชุมปฏิบัติการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมสร้างคุณค่าร่วม ร่วมยกระดับนิเวศการเรียนรู้และเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับคทาเทพ พงศ์ทอง (2560) ที่ได้ศึกษาการขับเคลื่อนการจัดการวัฒนธรรมชุมชนบ้านหมากขามผ่านกลไก “คชศร” (ครอบครัว ชุมชน ศาสนา รัฐ) เพื่อหาแนวทางการจัดการวัฒนธรรม ทั้งการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู ต่อยอด ในกิจกรรมที่มีแนวโน้มจะสูญหายหรือสามารถพัฒนาได้ และเผยแพร่ ในกิจกรรมที่ยังดำรงอยู่แต่ขาดการประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ และจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาอนุรักษ์เผยแพร่และสืบสานอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับงานวิจัยของศศิพัชร เมฆรา นครินทร์ น้ำใจดี กัลยาณี สายสุขและณัฐธิยา วัฒนศิริศาสตร์ (2563) ที่พบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนเครือข่าย ผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด เกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเครือข่าย และสอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรภรณ์ จันทนุกูล (2561) ซึ่งพบว่าองค์กรภาคประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการสร้างกลไกความร่วมมือสืบสานคุ้มครองภูมิปัญญาที่เป็นมรดกร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นการขับเคลื่อนกลไกของภาคีเครือข่ายจะเป็นพลังในการศึกษาข้อมูลท้องถิ่น เกิดการพึ่งตนเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง และเมื่อมองถึงมรดกทางวัฒนธรรมจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ ซึ่งสามารถใช้วัดจัดกิจกรรมถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นเนื่องจากวัดเป็นพื้นที่สาธารณะ (เดชฤทธิ์ ศุภพร, 2556) และวัดเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ของนครศรีธรรมราชจึงใช้วัด

เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจกรรมและเจ้าอาวาสเป็นบุคลากรหลักในการเป็นศูนย์รวมของจิตใจ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยสร้างความเป็นเจ้าของในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น ทำให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงาน และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทันที่

1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายจะช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพความรู้และนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการศึกษาท้องถิ่น

1.3 ควรสนับสนุนส่งเสริมงบประมาณในการวิจัยและพัฒนาแนวทางการอนุรักษ์ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมายมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมหรือผลักดันให้เกิดนโยบายในการดำเนินงานเกี่ยวกับการสร้างกลไกความร่วมมือเพื่อสืบสานคุ้มครองภูมิปัญญาและอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

2.2 องค์กรภาครัฐถือเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการสร้างกลไกความร่วมมือโดยการรณรงค์ให้ทุกภาคส่วนทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนได้ตระหนักในการสืบสานและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

3.1 ควรมีการสำรวจแหล่งมรดกวัฒนธรรมประเพณีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3.2 ควรศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวกระตุ้นเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรมและประเพณี

3.3 ชุมชนต้องการให้มีตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้า ภาคีเครือข่ายจึงควรร่วมกันวางแผนในการจัดตลาดนัดวัฒนธรรมเพื่อเป็นพื้นที่การเรียนรู้และพัฒนาอาชีพของชุมชนที่เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

4.1 ควรมีการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการพัฒนาศักยภาพชุมชนสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

4.2 ควรมีการศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลนครนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณะ ทิวัดต์สิริกุล. (2549). สัญลักษณ์ประกอบอำนาจและปริศนา? “แก่งเงินพระเจ้าตาก”. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2565. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/south/detail/9590000074970>.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2545). *วิถีชุมชน. คู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้งานชุมชนง่ายได้ผลและสนุก*. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- คทาเทพ พงศ์ทอง. (2560). *ตัวแบบการจัดการวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหมากขาม และบ้านหมากม่วงในเขตเทศบาลตำบลไทรบุรีรัฐยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- คลังสารสนเทศท้องถิ่น. (2565.) *วัดแจ้งวรวิหาร*. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2565. แหล่งที่มา: https://library.wu.ac.th/NST_localinfo/wat-chang-worawihan/.
- ฉัตรชัย สุกระกาญจน์.บรรณาธิการ. (2561). *วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร : มรดกความทรงจำแห่งนครศรีธรรมราช*. จังหวัดนครศรีธรรมราช กระทรวงมหาดไทย และคณะกรรมการฝ่ายวิชาการ คณะกรรมการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก.
- เดชฤทธิ์ ศุภพร. (2556). *บทบาทของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น: วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ภาคนิพนธ์ ร.บ.ม.(การปกครองท้องถิ่น)*. จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ทองคำ ดวงจันทร์เพ็ชร และ พระเดชขจร ขนติโร (ภูทิพย์). (2564). การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยความร่วมมือของชุมชนลุ่มน้ำโขง. *Journal of Modern Learning Development*. 6 (2), 44-58.
- นครศรีธรรมราช, จังหวัด. (2562). *ประวัติศาสตร์อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช*. บรรณาธิการโดย สุธรรม ชัยนิตย์เกียรติ. นครศรีธรรมราช: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช กระทรวงวัฒนธรรม และอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช.
- วสันต์ เหลืองประภัสร์. (2565). “โจทย์ 5 ข้อเปลี่ยนวิถีชีวิตรัฐไทยให้ทันโลก” ประชาไท. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2565. แหล่งที่มา : <https://prachatai.com/journal/2022/07/99589>.
- วัชรภรณ์ จันทนุกุล (2561) การสร้างกลไกความร่วมมือเพื่อสืบสานและคุ้มครองภูมิปัญญาที่เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมของอาเซียนภาคพื้น : ไทย ลาว และกัมพูชา. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัยบัณฑิต พิษณุตรรศน์*. 13 (2), 173-185.

ศศิพัชร์ เมฆรา, นครินทร์ น้ำใจดี, กัลยาณี สายสุข และณัฐทิตยา วัฒนศิริศาสตร์. (2563) มรดกทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาศักยภาพชุมชนสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เทศบาลตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. *The Journal of Law, Public Administration and Social Science. School of Law Chiang Rai Rajabhat University*. 5 (2), (July – December 2021).
สถาบันอาศรมศิลป์. (2562). รายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการจัดทำแผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่านครศรีธรรมราช. เอกสารถ่ายสำเนา.